

PODNOŠLJIV FORMAT NEDOKUČIVOSTI

(Srđan V. Tešin: *Moje*, Arhipelag, Beograd, 2019)

Uporno, a uvek novo, pitanje o tome da li ono što živimo danas mora da se razume kao neminovna posledica predašnjih događaja – kao nešto što je neumitno moralo da proishodi iz okolnosti u prošlosti – daje stari, stalno isti, neprijatno poznat odgovor: mirovanje je nemoguće, a hod unazad nije prirodan način kretanja. Dok hodamo unatraške, mi se saplićemo i lomimo, padamo preko svih onih sledova slutnji i nizova okolnosti koje su sročile sadašnjost. Hodajući unazad ili pokušavajući da mirujemo, suprotstavljamo se zakonitostima, a neskromno zahtevamo mnogo više od utehe: zahtevamo tumačenje.

Međutim, upravo je hodanje unazad ono što izoštrava čula i poboljšava ravnotežu, baš zbog toga što nije logično, i baš zbog toga što takvo kretanje nikad nije automatsko. Stoga pristup novom proznom delu Srđana V. Tešina iz perspektive remećenja hronologije pripovednog čina nije slučajna, niti je njemu razlog utisak da ćemo u novoj knjizi moći pročitati sve prethodne. Kritičarski poticaj na razmišljanje o redosledu proističe i iz inventarskih pobuda autora: *Moje* je popis fascinacija, reminiscencija i motivacija, mali privatni katastar koji knjiži osvojene i prisvojene teritorije pamćenja. Međutim, misterija redosleda opstaje kao ključ naše empatije; ne kao ključ razumevanja ovog (žanrovski hibridnog, a sve jednako romanesknog) štiva, već pre kao ključ mehanizma uz pomoć kog prividno hladni formalistički perfekcionizam proizvodi emotivni odnos prema liku i delu pripovedača. Iako je ova knjiga na više načina i iz više perspektiva testamentarna, u njoj narušavanje hronologije služi kao uspešan manevar depatetizacije teme; remećenjem hronologije ne samo da se ukida memoarski naboj a pojačava onaj kontemplativni, nego se u saplićućem hodu unatraške traga i za podnošljivim formatom nedokučivosti.

Roman Srđana V. Tešina *Moje* grupiše već dobro poznate motive ovog pisca (lokalni ambijent porodične istorije, prizore apsurda iz devedesetih, poetičke i političke izazove umetničke egzistencije) u narativ smrti i sećanja. Intenzivno prisustvo lika majke i njene moguće stvaralačke biografije, njen šokantan i pedantno dokumentovan nestanak iz života i sveta, nisu dovoljni da ovaj narativ „prevedu“ na stranu autobiografskog štiva. *Moje* jeste hibrid žanrova i diskursa, no isto tako i monolitan autopoetički roman u koji su upisane posvete mnogim šokantnim nestancima kao što je to, početkom januara 2019, bio nestanak iz sveta pisca Borivoja Adaševića.

Da li je pesnikinja, majka i supruga Mirjana Zrnić mogla da bude slika nekog boljeg sveta, ili je njena stvaralačka biografija u knjizi *Moje* samo artistski izraz čežnje za vremenom ušuškanosti? Iz Tešinove biografske analize naziremo ono što smo prepoznavali, toliko često, među generacijama žena koje su stasavale u prethodnoj Jugoslaviji: neku vrstu tolerisane bipolarnosti između finijih poriva i nametanih dužnosti. Tešinov trojedni svezna-

jući *pripovedač/ispovedač* – trojedni pošto je u isti mah procenitelj, ispovedalac i izvestilac – uspostavlja čelično čvrstu vezu između „sadašnjeg“ iskaza i „prethodnog“ iskustva, ali i pokazuje kako se u isti mah podleže iskušenju da se opisani socijalistički i postsocijalistički svet istrgne iz vizure svezajućeg pripovedača koja subjektivnu perspektivu sve vreme s dobrim razlogom privileguje. Tešin raspoređuje izveštaj i scenski prikaz, esej i skaz, anegdotu i analizu, sve uz komentarisanje auktorijalnog pripovedača koji voli da bude vladar makar i potpuno razobručenog sveta: tu se pronade, iz prethodnih romana i knjiga priča pristiglih, nekoliko znakovitih detalja kao što su ogrubele ruke sudopere, ili pak monologa mrtve žene iz *Priča s Marsa*, odnosno, njen poslednji pogled koji će nazreti siluetu „ljutitog, nesuđenog ljubavnika“, svog ubice.

Fragmentarnost ispovedanja i ispovedanje fragmentarnosti dva su narativna pilona Tešinovog opusa. Pre dve decenije i više, on piše prozu tako što se prepušta potragama u federalnim rezervama iskustva, pre svega čitalačkog: *Antologija najboljih naslova* (2000) bila je niska rečenica svesno konstruisanih tako da mogu da se pretoče u moguću, budući roman. Kada je pisao roman *Gori, gori, gori* (2017) Tešin je jednako ostao dosledan potrebi da mikroprozu ukoriči u tomovu nerečenog i u efektanu mešavinu žanrova. Međutim, *Moje* prvi put interaktivno povezuje rečenicu kao mikrokosmos sa romanom kao makrokosmosom ne više kroz medijum *lika* (bio on s Marsa ili planete Borhes) već kroz medijum *ličnosti*: bilo autora, bilo autentične osobe s imenom i prezimenom, inicijalima i anegdotama u kojima ima svega od suza do vanilica.

Pripovedanje o detinjstvu i odrastanju u najnovijoj knjizi romaneskne proze nije svedeno na ispovedanje niti autopsiju, iako Tešin jeste na stalnom zadatku reportera bez granica, nego dozvoljava ulazak teksta u žanrovske prostore eseja, obeležene koliko elegičnom refleksijom, toliko i angažovanom, kritičkom analizom ličnog doživljaja sveta i kolektivne percepcije društvenog okruženja, u kojoj se uočavaju elementi humora i samoironije koliko i sete ili nostalgije. Tešinov banatsko-beogradski album slika i sećanja nadovezuje se i na bačke i na banatske hibridne proze objavljene nešto ranije, kao što su *Pate tična simfonija detinjstva* Đorđa Randelja, *Govorkanja ili glasovi, glasine i šaputanja: ja-roman* Dušana Patića i *Ili ne* Draginje Ramadanski, ne samo zato što sa ovim knjigama deli formalni i tematski zamah nesigurnog žanra, obojenog doslednim intoniranjem autobiografije. Mnogo više nego što to pomenuti autori čine, Tešin konstruiše matrilinearnu sliku sveta, tragajući za majkom ne toliko kao stvaralačkim uzorom, koliko kao stvaralačkim impulsom: njena moguća književna biografija je na genetskom i generacijskom čekanju. Ne samo da se Tešin autopoetički obraća prethodnim delima, useljavajući svoj opus u mansarde motivske predvidljivosti, njegova spremnost da istakne životne, vanknjiževne okolnosti i specifičnosti seže daleko, dalje od sećanja, u pravcu poetičkog zadužbinarstva. Majka je neka vrsta legata, zauvek skrivenog u depoima pamćenja, no zato dobro održavanog.

Sveznajući pripovedač u ja-formi posreduje Tešino ve misli i vesti iz njegovog sveta od detinjstva do zrelosti, naglašavajući događaje koji kao da ga mnogo više razgrađuju nego što ga preobražavaju. No sve su to događaji koji ga uveravaju da treba da bude dosledan u svojim ambicijama i snovima, uprkos nizanju životnih poraza. U prethodnim knjigama Srđan V. Tešin već ima svoj svet sazdan od ambivalentnih uspomena na detinje igre, na služenje vojnog roka u cik raspada SFRJ, na studiranje filozofije u Beogradu i na višefazni

ulazak u svet književnosti. To je svet šokantnih i generacijskih, i geopolitičkih promena: no ovaj pisac svoje literarne aspiracije uvek omeđuje na model junaka-umetnika koji, slično figuri šlemila, živi neprestanu koliziju svojih idealističkih aspiracija i niskih udaraca sudbine. Svet po Tešinima može da posluži kao filmski žurnal naših života u proteklih šest ili više decenija, u kom prepoznamo kadrove pažljivo restaurirane atmosfere varljivo mirnog ravničarskog grada, ali i nenadane objave tihih zadovoljstava „pakovanih“ u sitnice. Otud poetička uporišta ove knjige možda jesu magični, neodoljivi i inspirativni Kiš, Kovač i Koprivica, ali je njen snažan gravitacioni centar nesumnjivo blaga, dostojanstvena i tragična *kikindska* Emili Dickinson iza koje ostaje pesnička zaostavština u foci radnog stola u Odeljenju za plan i analizu Osnovne organizacije udruženog rada *Mokrin*. Razdaljinu između ove dve uporišne geografske tačke jednog identiteta nastanjuje mnogo razlika i razdora, kako to *Moje* uspeva da pokaže.

Tešin je istoriograf i književni teoretičar, majčin biograf i analitičar koji je brani od moguće pretpostavke da je stihove pisala samo radi emotivnog oduška: „Očigledno je da za moju majku poezija nije bila samo privatna stvar, jer se nije libila da piše i o onome što stoji ispred vrata njene intimnosti.“ Ne samo o svetu emocija, Mirjana Zrnić piše i poeziju koja „potresno govori o socijalnoj nejednakosti i ropskom životu seljaka“, a u skladu s pesništvom svog omiljenog Lorke, ona povezuje „modernistički duh književnosti sa istorijskim duhom vremena“.

Analizirajući knjigu *Umrijeti u Hrvatskoj* Slobodana Šnajdera, Đurđa Knežević konstatuje kako „pišući doista o najosobnijim stvarima, o svom gotovo fantomskom ocu, bliskim prijateljima, on itekako bogato opisuje i analizira jedno doba“. Iza Đure Šnajdera ostaje, kaže Kneževićeva, mizerna ostavština: nekoliko pisama, nekoliko pesama, napisane i objavljene knjige „koje su davale blijede ili nikakve tragove o njegovoj osobi, njegovoj intimi, mislima, osjećajima, snovima“. Kaže i ovo: „Sve to Šnajder decenijama pipka, prevrće, dovija se i nagađa iz neke polurečenice, varljivog stiha, učitava, nadograđuje i – izmišlja!, naravno pošteno priznavši ovo posljednje.“ Na izvestan način, svaki pisac svog roditelja rakovskim hodom unazad pokušava da vrati ne u život, koliko u ogledalo koje bi, egzaktno i konkretno, posvedočilo nešto važno o piscu samom. Stoga bi uporedno čitanje Šnajdera i Tešina možda moglo ponešto reći o biografskim ogledalima koja rasvetljavaju i nadograđuju tu uvek upitnu empirijsku stvarnost.

Bila je „celim svojim bićem levičar“, piše Tešin, pozivajući se na majčinu „izrazito socijalnu liriku“, na tzv. poeziju srpa i čekića, ali u kritičkom sagledavanju njenog opusa prolazi kroz motivski luk od ideologije do erotike, do krize emotivne i intelektualne, do stihovadijagnoza kakav je „gledam burmu malu i tanku – teški okove moj“, ali i do opsesije konjima. Kada je književni tekst opisao kao „novo tkanje od starih citata“, Rolan Bart nije ni slutio na koje sve neočekivane puteve originalnosti ovakva definicija može da ukaže; Tešin je u *Moje* hotimice i planski upleo sižee, karakterne profile i basnolike situacije koje su nastanjivale neke od njegovih prethodnih knjiga, težeći da u to tkanje starih materijala uveže ličnost koja je sam proces tkanja i pokrenula. Tešinov roman o majci vrvi od detalja, opisa, pedantnog vremenskog lociranja, toponima i imena (ili inicijala) koji svi funkcionišu kao raskrivalica jednog raskošnog mentalnog pejzaža koji je u dobroj meri restauriran i konstruisan. Tešin je, neminovno, istoriograf i fantastičar u isti mah: on ne piše klasičan realistički, bio-

grafski roman, ali ne piše ni dnevnik ni epistolarni psihogram; ne piše ni socijalni roman, jer i pored utemeljenosti u pronađenim rukopisima, pismima i dokumentima, *Moje* nije toliko hronika jednog vremena koliko je istorija višegeneracijske stvaralačke žudnje, o čemu svedoče brojni primeri diskurzivnih premeta iz toka svesti u detektivsko-poetičku analizu, iz analitičkih monologa pripovedača u anegdotsko-epistolarne priloge regionalnoj književnoj istoriji, a tu su i stalno poniranje u svest, dežuranje u nesvesnom, uvid u želje, u nepriznate strahove i tajne, i to ne samo u sopstvene.

Moje je jedan od onih neizrecivo poštenih naslova koji prati fizionomiju autobiografske proze tako što selektuje, imaginira i rekreira svet koji je utonuo za horizont, da bi se nenađano ponovo vratio u naš vidokrug. Hodom unatrag polupane se dragocenosti neće zaceliti, niti će žensku književnu istoriju prestrojiti otkriće Mirjane Zrnić; međutim, hvatanje ravnoteže u tom nemogućem hodu pomoći će da otkrijemo i mnogo druge skrivene prostore srpske matrilinarnne proze.